

Brassai Sámuel, a kolozsvári egyetem német nyelv- és irodalom tanára, illetve az elemi matematika és szanszkrit nyelv professzora alapította meg a folyóiratot, melynek címe előbb *öt*, majd a világ *tizenegy* nyelvén tűnt fel a fedőlapon. „Az egyes népek nem élhetnek meg szakadatlan közlekedés nélkül a szellemi vagy irodalmi téren” – írják az előszóban; és Mikó a 12 évfolyamban azt a „kimeríthetetlen bányát” üdvözli, mely „a népek békés együttélését történelmi folyamatnak tekintők” számára példa.

Szakolczay Lajos

Mikszáth Kálmán Összes Művei. 75. kötet.

Cikkek és karcolatok. XXV. kötet. 1887. július–1887. december. Szerkesztette és sajtó alá rendezte: Rejtő István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 342 l.

Ez a kötet, a kritikai kiadás újabb és hasonló tematikájú darabjaihoz hasonlóan, két részre bontja Mikszáth féléves újságírói termését (*Cikkek, tárcák és Parlamenti karcolatok*). Jóllehet ekkor jelentősebb munkája nem születik az írónak, korántsem jelentéktelen pályáján ez az időszak. Éppen csak utalhatunk a rá oly jellemző tágas publicisztikai szemhatárra, a gyors reagálókésztségre és az ezzel járó tematikai gazdagságra: a Balázs Sándort elparentáló nekrológtól a székelység gondjait bemutató vagy a dzsentri helyzetét elemző cikkeken át a parlamenti beszámolóig tart a sor. Egy esedékes Mikszáth-monográfiának feltétlenül tekintettel kell lennie ezen írások jó részére, márcsak azért is, mert a szakirodalomban eddig alig-alig esett érdembeli szó róluk. A kulcskérdés azonban nem ez. A negyven éves író ebben az esztendőben jutott szabadelvű-mameluk mandátumhoz, s nem kis dilemmája volt Mikszáthnak a kormányparti tagsággal járó kötelek és az újságírói függetlenség összeegyeztetése, az írói szabadságról nem is beszélve. (Ennek nyoma: *A T. Házból*, okt. 18.) S talán nem véletlen, hogy az egységes írói-polgári módus vivendin tűnődve, napjaink jeles epikusa Esterházy Péter is ezt a Mikszáthot, az ellentmondásos művészi helyzetet csak *látszólagosan* könnyed vállrándítással vállaló író szerepelteti a *Termelési-regényben*.

Alexa Károly

Monumenta antiquae Hungariae III (1587–1592).

Edidit Ladislaus Lukács, S. I., Romae, Institutum Historicum S. I., 1981. XXVIII+22+915 pp. (Monumenta Historica Societatis Iesu, 121.)

A jezsuiták magyarországi történetére vonatkozó iratok kiadása az utolsó félévszázad legnagyobb szabású forráskiadó vállalkozása a magyar XVI. század vonatkozásában. A most megjelent III. kötet a két előzőhöz (I:1969, II:1976) hasonlóan, az eddig ismeretlen források gazdag gyűjteményét nyújtja, annak ellenére, hogy csupán hat év dokumentumait tartalmazza. Az iratok két fő kérdéskört világítanak meg: egyrészt a jezsuiták Erdélyből való kiűzetését (1589) és a visszatérésükre való szívós erőfeszítéseket, másrészt a jezsuiták második magyarországi (znióváraljai és sellyei) megtelepedését.

nek viszontagságait. Hála Veress Endre számos régebbi forráskiadásának, a jezsuiták erdélyi történetét eddig is viszonylag jól ismertük, most azonban kiderül, hogy a Veress által publikált iratok csak kis hányadát képezik a most rendelkezésünkre bocsátott teljes forrásanyagnak. Nem szükséges hangsúlyozni mekkora jelentősége van a forrásszegény régebbi magyar történelem esetében egy csonkítatlan forrásegyüttesnek, különösen ha egy olyan szervezet iratairól van szó, ahol a tények pontos rögzítése, a mennél több és mennél sokrétűbb információ nyújtása a tagok előírt kötelessége volt. A XVI. századi jezsuita források így az egész nemzeti történelem számára az ismeretek páratlanul gazdag tárházát szolgáltatják.

A gyűjtemény különleges értékei közé tartozik, hogy a rend belső történetére és a nagy országos eseményekre vonatkozó adatokon túl számtalan olyan apró, intim értesüléssel is szolgál, amilyenekről más források rendszerint hallgatnak. Csak ízelítőül említve meg néhányat: hogyan próbálták az erdélyi tanácsosok 1588-ban a már Bécsben levő Brutust mint történelemtanárt Báthory Zsigmondra erőltetni (161); Géczy kormányzóról megtudjuk, hogy nem tudott latinul (140); Vásárhelyi Gergely megrökönyödve jelenti, hogy Báthory András kardinális Gyulafehérvárott az arianusok nyilvános fürdőjét látogatja (790); Szántó István kikergeti a templomból Kovacsóczy kancellár rendetlenkedő fiait (653); Francken nyilvános oratio-jának közlése, melyben 1591. április 6-án, a fejedelem előtt megtagadja eretnekségét, egyenként felsorolva és minősítve eretnek műveit (622-626), stb.

Akárcsak a korábbiak, e mostani kötet is a korszerű forráskiadás iskolapéldájának tekinthető. A kötet élén Lukács – tiszteletreméltó tudományos objektivitással – ismerteti az eseményeknek a dokumentumokból kirajzolódó menetét. Ezt követi a 332 dokumentum közlése a források s az esetleges kiadások megjelölésével, kitűnően eligazító regeszták kíséretében és a nélkülözhetetlen információkra szorítókozó jegyzetekkel ellátva. Végül a kötetet lezáró analitikus mutató óriási segítséget nyújt, rengeteg időt takarít meg a kötet használója számára. Ha számításba vesszük, hogy a római Jezsuita Történeti Intézet forráskiadás-sorozatában Lukács Lászlónak ez már a nyolcadik hasonló méretű és színvonalú kötete – hiszen megjelent már a *Monumenta Paedagogica* négy és a *Catalogi personarum et officiorum prov. Austriae* első kötete is (ez utóbbiról lásd HungÉrt, 1980, 32-33) –, akkor méltán tekinthetjük őt a mai magyar történeti forráskiadás valóságos hőroszának.

Klaniczay Tibor

Móra Ferenc: Hannibál föltámasztása. – Ezek az évek. 1914–1933.

Sajtó alá rendezte Vészits Ferencné. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 292 l.

Móra Ferenc születésének centenáriumaára a Szépirodalmi Könyvkiadó életműsorozatot indított. Ezúttal egy kisregény és Móra 1914 és 1933 között írt cikkeinek válogatása került a kötetbe. A válogatás alapja Mórának saját – azonos című – vezércikkválogatása, amely 1935-ben jelent meg a Geniusnál. Ugyanakkor kiegészült a közölt anyag az 1967-ben a Magvető Könyvkiadónál megjelent *Memento* című válogatás néhány darabjával.